

Podučavanje o Europskoj uniji

Mr.sc. Tamara Puhovski, autorica priručnika „Europska unija i kako podučavati o njoj“

Kako bismo razmotrili pitanje važnosti EU dimenzije u obrazovnom sustavu potrebno je razmotriti jedno šire pitanje a to je pitanje političkog obrazovanja ili (u više aktivističkom smislu) građanskog odgoja u školama¹. Naime, upravo kako je općenita svrha obrazovanja razumijevanje i reproduciranje ali i unapređivanje postojećeg društva tako je i cilj političkog obrazovanja razumijevanje, reproduciranje ali i unapređivanje postojećeg političkog sustava u smislu temeljnih dokumenata i zakona, političkih procedura, temeljnih vrijednosti i principa jednog društva. Kako bismo političko obrazovanje ili građanski odgoj učinili relevantnim ono mora obuhvaćati edukaciju građana u svrhu njihovog sudjelovanja na svim razinama na kojima se donose za njih važne odluke te svih razina na kojim mogu zastupati svoje interese, bilo to lokalno, nacionalno, europski ili globalno. Stanje u kojemu se često zanemaruje ovaj aspect obrazovanja nije specifičan za Republiku Hrvatsku, naime unatoč nastojanjima Vijeća Europske unije i Europske Komisije² „...začudo malo je znanstvenika koji se bave europskom politikom pristupilo pitanju demokracije (i njezinog deficita) u EU sa stajališta obrazovanja, unatoč sve većem zanimanju za oblikovanje nadnacionalnog identiteta, obrazovanja i socijalizaciju.“³

Analizirajući postojeću obrazovnu praksu postaje izvjesna važnost koncentracije upravo na europsku dimenziju političkog obrazovanja. Naime, lokalna i nacionalna razina donošenja odluka i građanske aktivnosti tradicionalno (iako ne dovoljno) su zastupljeni u obrazovnom sustavu dok je globalna politička razina (zbog značajno manje formalnog okvira odlučivanja) u manjoj mjeri predstavljena. U ovom priručniku naglasak je upravo na europskoj razini odlučivanja kako bi se osvijestila i poboljšala kvaliteta osmišljavanja i

---

¹ Političko obrazovanje se danas najčešće definira kao civilno obrazovanje ili obrazovanje za (o) demokraciji/gr građanski odgoj, a u programu Vijeća Europe naziva se obrazovanjem za demokratsko građanstvo. Važno je naglasiti da političko obrazovanje postoji i u nedemokratskim društvima. Naime, kako političko obrazovanje u demokratskim društvima teži reproduciranju tako može i u totalitarnim sustavima težiti reprodukciji i legitimaciji totalitarizma. Ipak, kako ne bi zapali u potpuni relativizam razlika između ove dvije pojave mora biti naglašena jer demokratski sustav, pa tako i političko obrazovanje u njemu, uključuje poštivanje ljudskih prava, toleranciju, raznolikost kao vrijednost te da se zasniva na pluralizmu. Zbog raširenog vjerovanja da je politika nešto prljavo te uobičajenog, iako krivog, argumenta da se škola ne smije „politizirati“, te kako bi se naglasila važna uloga škola u stvaranju aktivnih i odgovornih građana u Republici Hrvatskoj se za političko obrazovanje ustalio naziv - građanski odgoj.

² EU-a usvojilo je dvije inicijative 1978. i 1988. godine a 2003. Europska komisija predlaže “zajedničke ciljeva kako bi mladi postali uključeni i bolje informirani”.

³ Heiko Walkenhorst “Europa u njemačkom srednjoškolskom i visokom obrazovanju» (2005) 1:1 *Političko obrazovanje* , str. 54.

zalaganja za javni interes na EU razini, razini kojom je u recentnoj prošlosti proširen i nadograđen naš politički okvir. Postajemo svjesni da nedostatak informacija, promišljanja i angažiranja na ovoj, još za Hrvatsku relativno novoj, razini, uzrokuje pojavu demokratskog deficita – situacije u kojoj se odluke donose u području u kojem građani ne djeluju. Jedini lijek za takvu pojavu upravo je političko obrazovanje u području europskih integracija. U stručnoj literaturi nalazimo i dokaze da "učenici koji pohađaju eksplicitne programe školskog političkog obrazovanja pokazuju više razine političkog znanja i političkog interesa te veću spremnost na političku participaciju od učenika koji nemaju političko obrazovanje kao sastavni dio svojih školskih programa."⁴ Prema tome, upravo je edukacija o Europskoj uniji (uz preduvjet da promiče savjesno, kritično i otvoreno političko obrazovanje) ona koja građanima daje kontekst unutar kojega mogu analizirati informacije što u velikoj mjeri smanjuje mogućnost prenošenja dezinformacija i mitova kao i ublažavanje demokratskog deficita.

Raspravljajući o edukaciji o Europskoj uniji važno je naglasiti razliku između informiranja o EU-u, zagovaranje EU-a i Edukacije o EU-u. Naime, informiranje o Europskoj uniji puko je prenošenje činjenica (iako moramo biti svjesni da to nikada nije objektivni akt s obzirom da i samim izborom činjenica pa i njihovim redoslijedom iznošenja možemo prenijeti vrijednosti i prioritete) a uloga posrednika između informacije i sudionika/učenika-ice svedena je na minimum jer se informacije (što je neprihvatljivo u procesu obrazovanja) pružaju na način koji ne uključuje razmatranje konteksta, ideja i interpretacije sadržaja informiranja. Druga mogućnost je zagovaranje Europske unije koje, za razliku od informiranja o Europskoj uniji, svjesno koristi posrednike kao subjekte koji aktivno zagovaraju službene stavove o Europskoj uniji, njezinim vrijednostima, naglašavajući pozitivne aspekte te na kraju, i samu poželjnost postojećeg sustava. Treća opcija⁵ je edukacija o Europskoj uniji koju ću ukratko analizirati u ovom poglavlju.

Teorije političkog obrazovanja

Političko obrazovanje izuzetno je zahtjevan proces koji zahtjeva ne samo prenošenje činjenica i koncepata već i vrijednosti i drugih vrlo apstraktnih pojmova. Samim time obrazovanje u ovom području zahtjeva vrlo visoku razinu i osviještenost nastavnika u radu. Kako bi se to ostvarilo potrebno je razmotriti neke osnovne postavke političkog obrazovanja i

---

⁴ Berto Šalaj, «Političko obrazovanje u školama: nepotrebna politizacija obrazovanja ili važan uvjet demokracije?» XLII:2 *Politička misao* (2005) str. 94

⁵ Važno je napomenuti da su ovo idealni tipovi koji se u stvarnosti u većoj ili manjoj mjeri preklapaju

različitih mogućnosti njegovog provođenja. Prije svega, važno je napomenuti da u demokraciji potreba i nužnost političkog obrazovanja je utemeljena iz jednog od glavnih stupova demokracije a to je – pravo glasa. Nadalje kvalitativno, političko obrazovanje u demokraciji mora slijediti i njezine ključne vrijednosti kao što su uključivost, pluralizam, tolerancija, transparentnost i odgovornost za javno dobro. Naravno, iako postoji konsenzus oko temeljnih elemenata demokracije razlikuju se mišljenja i stavovi o tome što znači biti građanin i samim time kakvo treba biti političko obrazovanje:

Šalaj (2005:202) definira građanstvo ili kao status (također poznat kao pasivno građanstvo ili minimalističko poimanje građanstva) što znači da građanin jednostavno ima određena prava i dužnosti; ili kao uloga (aktivno građanstvo, maksimalističko viđenje građanstva) a to znači aktivno sudjelovanje u političkoj zajednici. Dok Vujčić (2005:59) u svom radu koristi tri teorije: klasični liberalizam, republikanizam i deliberativnu teoriju demokracije koje možemo koristiti kao legitimaciju za izbor određenog modela političkog obrazovanja:

1. Klasični liberalizam⁶ – izdvaja prava i interese pojedinca u demokratskom društvu. Kada bismo to primijenili na političko obrazovanje radilo bi se modelu koji učeniku/ici prenosi znanja o njegovim/njezinim pravima (u smislu demokratskih procedura i prava i odgovornosti građana). Iako, kao i svaka, ova teorija uključuje vrijednosti, u metodološkom smislu najvažnije je ponuditi znanje i vještine iskorištavanja tog znanja.

2. Republikanizam – ono što je važno u odnosu na klasični liberalizam je da republikanizam stavlja naglasak ne samo na vlastiti, individualni interes već na onaj javni. Samim time prva je zadaća političkog obrazovanja da podučiti kako je sudjelovanje i to u svrhu zajedničkog dobra najvažniji aspekt demokratskog društva. Nadilazeći obrazovanje o pravima i odgovornostima iz ovog aspekta političko obrazovanje mora uključivati ne samo obrazovanje o određenim vrijednostima već i njihovo promicanje.

3. Deliberativni model demokracije – obilježen je jednim kompleksnim, multidimenzionalnim viđenjem demokracije koje ne uključuje samo prava, odgovornosti i vrijednosti već i sudjelovanje u različitim interesnim skupinama, dijalog, javne rasprave, uključivanje raznih aktera, proaktivno djelovanje, osvještavanje raznih interesa ali i sukoba tih interesa (kao nešto konstruktivno) te raznolikost identiteta. U tom smislu, političko

---

⁶ Ponovno radi se o idealnim tipovima koji ne posotje u stvarnosti već svojim sadržajem utječu na dimenzije svakog političkog obrazovanja idealni tipovi koji ne postoje u ovako čistom obliku u stvarnosti već se obično radi o nekoj mješavini tipova s dominacijom jednog.

obrazovanje mora naglašavati i kritičnost i relativnost kao i aktivizam i kompleksne strategije sudjelovanja u demokratskom procesu.

Izuzetno je važno osvijestiti ove razine političkog obrazovanja jer se one odnose i na način na koji se predstavlja Europska unija i europsko građanstvo. Najčešće se radi o prvoj dimenziji prenošenja prava i odgovornosti pojedinca te je vrlo vrijedno promisliti i o druge dvije dimenzije kao ključnim doprinosima kvalitetnoj edukaciji o Europskoj uniji. Oslanjajući se na podjelu koju uvode „Arthur i Wright (2001.) o tri tipa političkog obrazovanja: podučavanje «o» građanstvu, podučavanje «za» građanstvo, i podučavanje «kroz» građanstvo“⁷ možemo zaključiti da je moguće podučavati «o» EU-u što znači jednostavno pružiti informacije. Možemo podučavati «za» EU, povrh pružanja informacija pripremiti građane za aktivno sudjelovanje u europskoj dimenziji njihovog političkog života, te na kraju podučavati «kroz» EU što znači direktno uključiti učenike/ice u aktivnosti EU-a, imati kritičan i proaktivan pristup koji uzima u obzir razne interese, vrijednosti i identitete kao i njihove sukobe i sinergije.

Trenutačno stanje: Europska unija u nacionalnom kurikulumu

Uvid u trenutačno stanje ukazuje na to da se tema Europske unije obrađuje usputno kroz povijest, geografiju i u nekoj mjeri književnost, međutim naglasak je na europskoj kulturi (ukoliko o takvom pojmu možemo govoriti) i europskom kontinentu, prije nego li na EU kao jednom novom, postmodernom političkom projektu i važnoj dimenziji našeg (političkog) života. Europskom unijom ne bavi se kao novim kontekstom koji je nastao na specifičnim temeljima a utječe na veliki broj javnih politika koje nam definiraju djelovanje.

Postoji nekoliko dokumenata koji određuju okvir za edukaciju o Europskoj uniji. To je prije svega *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*⁸ (koji je i osmišljen na temelju preporuka Europske unije) kao temeljni dokument u pozadini velike kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj koja još traje. Kao jedno od načela, koja čine vrijednosna uporišta za izradbu i ostvarenje nacionalnoga kurikuluma navodi se europska dimenzija obrazovanja koja se definira kao osposobljavanje za suživot u europskomu kontekstu.

---

⁷ Karin Doolan «Uloga školskog političkog obrazovanja u razvoju demokratskog građanstva: primjer Engleske» 1:2 *Političko obrazovanje* (2005) str. 123.

⁸ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>

Nadalje, tu je *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama*⁹, koji uređuje djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja te daje zakonski okvir za djelovanje škola i nastavnika. Važno je napomenuti da je veći dio aktivnosti škola određen dokumentima koje donosi nadležno Ministarstvo međutim dio aktivnosti (a posebno bi se trebalo razmotriti ovaj prostor za aktivnije podučavanje o EU-u) je u nadležnosti samih škola. To u najčešće izvannastavne aktivnosti, izborne aktivnosti, projekti i fakultativni sadržaji.

U sklopu eksperimentalnog uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja¹⁰ i u školskoj godini 2015/2016 preporuča se, od strane nadležnog ministarstva, sukladno *Odluci o donošenju Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole* (NN 104/2014.) nastavak s međupredmetnom i interdisciplinarnom provedbom Građanskog odgoja i obrazovanja. Navodi se da škole koje su u školskoj godini 2014/15. provodile eksperimentalni program Građanskog odgoja i obrazovanja za 8. razred osnovne škole mogu nastaviti s provedbom i u školskoj godini 2015/16.

- Kao **cilj građanskog odgoja i obrazovanja** navodi se da je: “Takvim učenjem potrebno osposobiti učenika za aktivnoga i odgovornoga građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili etosa svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta, odnosno za nositelja vlasti jer je ustavna demokracija takav model vlasti u kojoj su građani politički subjekti, a to znači – nositelji vlasti.”
- Nadalje, u okviru **prirode i društva**, a kao Tema 16. Navodi se Hrvatska u europskom okruženju; U okviru **geografije** Tema 20. Ujedinjavanje Europe. (Ključni pojmovi; ujedinjavanje Europe, Europska unija. Obrazovna postignuća: obrazložiti razloge, važnost i oblike udruživanja u Europi; opisati proces proširivanja EU-a, navesti glavna tijela i ustanove EU-a; analizirati važnost i ulogu EU-a u Europi i svijetu); Tema 21. Hrvatska u Europi. (Obrazovna postignuća: navesti primjere suradnje Republike Hrvatske s EU-om i drugim gospodarskim zajednicama; pronaći podatke o veleposlanstvima i konzularnim predstavništvima u našoj državi); Tema 23. Nesklad u gospodarskom razvoju Europe. (Ključni pojmovi: životni standard, »jezgra«, »periferija«. Obrazovna postignuća: obrazložiti pojam razvijenosti i usporediti osnovne pokazatelje stupnja gospodarske razvijenosti po BDP-u i životnom

---

⁹ <http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

¹⁰ http://www.azoo.hr/images/strucni2014/Graanski_odgoj-program-2014_08_104_2019.pdf

standardu; odrediti mjesto razvijenosti Republike Hrvatske u odnosu na ostale države.)

- Međutim, možda je najznačajnije **definiranje političke dimenzije u sklopu tematskih područja u VIII razredu osnovne škole**: Europska unija – struktura i funkcioniranje Europske unije, ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije. Prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji. Izbori hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu. Prava i odgovornosti europskoga građanina.

Iako postojeće zakonodavne osnove daju razlog za optimizam, Europska unija je i dalje vidljiva kao pretežno kulturološki i geografski pojam te u sklopu učenja jezika. Kao politički pojam egzistira gotovo samo unutar eksperimentalnog građanskog odgoja a i unutar njega na pretežno faktografski i šturi način. Uzimajući u obzir nasljeđe političkog obrazovanja u Republici Hrvatskoj kao i u njezinom obrazovnom sustavu, izuzetnu zahtjevnost ove dimenzije obrazovanja – u smislu osvještavanja vlastitih političkih stavova, kritičkog promišljanja vlastitog političkog obrazovanja, kompleksni zadatak postavljanja ciljeva političkog obrazovanja kao i usvajanje metodologije njegovog provođenja, te nedostatak nužnih predmeta iz područja građanskog odgoja na pedagoškim fakultetima postaje evidentna nužnost rada na edukaciji o Europskoj uniji. Uvjeren sam da je uvođenje građanskog odgoja kao segmenta koji bi trebao pripremati građane za sudjelovanje na svim političkim razinama, pa tako i Europskoj uniji, jedini odgovarajući okvir za formalno obrazovanje o Europskoj uniji. Uzimajući u obzir da je članstvo u Europskoj uniji (i kvaliteta tog članstva) jedan od prioriteta vanjske politike Republike Hrvatske te da je Republika Hrvatska članica iste već dvije i pol godine, smatram da bi edukacija o Europskoj uniji trebala na isti način biti i prioritet hrvatske obrazovne politike u području građanskog odgoja i obrazovanja.

Najveći izazovi u izvođenju edukacije o Europskoj uniji.

Političko obrazovanje je samo po sebi vrlo osjetljiv zadatak, a kada se još bavi pojmovima koji su toliko komplicirani i u čijoj definiciji nedostaje konsenzusa (primjerice oko pitanja granica, cilja EU, a samim time i identiteta i koncepta ovog političkog projekta) ali i kod kojega se elementi vrlo brzo i konstantno mijenjaju, kao što je to slučaj s EU-om onda nam postaju jasni veliki izazovi u provođenju obrazovanja o ovoj temi.

1. Problemi u području resursa:

a. Nedostatak formalnih rješenja za uvođenje edukacija o Europskoj uniji – kao što je navedeno u prethodnom segment, a s obzirom na vrlo spor napredak u području kurikularne reforme, postoje dodatni brojni problemi koji priječe pružanje osnovnih informacija o Europskoj uniji učenicima. Naime, nastavnici kao i škole moraju imati formalno uporište za provedbu edukacije o Europskoj uniji koje uključuje razradu tematike po dobnim skupinama, predviđene teme i metodologiju kao i edukaciju za nastavnike. Problem nastaje u diskrepanciji između vremena potrebnog za osmišljavanje okvira za provedbu edukacije o Europskoj uniji na nacionalnoj razini i same potrebe edukacije učenika u školama koja je trenutna.

b. Nedovoljna edukacija nastavnika – s obzirom da većinski dio nastavnika koji trenutno rade u hrvatskom obrazovnom sustavu za svoj posao educiran u razdoblju kada Republika Hrvatska nije bila članica Europske unije te kada je svijest o važnosti ove dimenzije građanskog života bila izuzetno niska, vrlo često nisu adekvatno pripremljeni za pružanje obimne i dubinske edukacije o Europskoj uniji. Samim time nastavnici su osuđeni na dodatne edukacije od strane civilnog sektora te vrlo sporadičnim i šturim profesionalnim usavršavanjem kao i postojećim materijalima za nastavnike od strane Europske unije koji vrlo često uključuju i političku propaganda te nisu uvijek adekvatni alati za korištenje u nastavi. Nadalje, a možda još i važnije, nastavnici nisu educirani u pogledu metoda i načina prenošenja općenito političkog sadržaja a specifično u području Europske unije.

c. Vrlo različiti, često neprimijenjeni materijali i izvori za nastavu o Europskoj uniji. Naime u skladu s vrlo različitom, neformaliziranom i neujednačenom praksom edukacije o Europskoj uniji uviđamo isti problem i s materijalima za ovu tematiku. Ono što čini ključan problem nije broj postojećih materijala i količina informacija koji su dostupni, već njihova prilagođenost korištenju za nastavu, metodološka rješenja te, možda najviše, zbog faktografskog obilja ponekad nevidljivo nepostojanje koncepta i pružanja konteksta o Europskoj uniji.

2. Metodološki izazovi:

a. Vrlo slični sadržaji o Europskoj uniji provode se na svim razinama obrazovanja, pa čak i u vrtićima. Iako smatram da se od osnovne škole nadalje može provoditi obrazovanje o Europskoj uniji, radi se o određenim temama i s naglašenom odgojnom a ne obrazovnom dimenzijom. Na primjer, u ovom kontekstu, predmet

podučavanja mogu biti pažljivo obrađene teme tolerancije, raznolikosti te jednostavne informacije o razlici između Europe i Europske unije.¹¹

b. Osim samog sadržaja koji se prenosi također je problematična njegova **nekritičnost**. U mnogim slučajevima radi se o korištenju i promicanju ideja o Europskoj uniji koje su isključivo pozitivne koje govore o velikoj “obitelji naroda” te u svom ekstremnom obliku o političkoj indoktrinacije a ne političkom obrazovanju. Te se ideje i vrijednosti prenose kao jedine prihvatljive i istinite. U blažem obliku radi se o nizu jednostrano predstavljenih informacija u smislu zanemarivanja djela povijesnih uzroka nastanka EUa, ignoriranja niza suvremene problematike u Europskoj uniji te predstavljanja jednog i jedinstvenog europskog identiteta. Naime, znamo da "ukoliko se putem programa nameće samo jedan tip vrijednosti i učenicima ne omogućava kritičko propitivanje tih vrijednosti, radi se o političkoj indoktrinaciji pod krinkom političkog obrazovanja.”¹²

c. Treće, vrlo se često koriste **krive didaktičke metoda** kako bi se prenio naizgled neutralan sadržaj ali na način koji ga čini problematičnim. Najčešći primjer je pokušaj prenošenja EU identiteta zadajući djeci da crtaju zastave i pjevaju himnu Europske unije. Iako sadržajno nije upitno što je zastava i himna EU na ovaj način identitet se nekritični nameće. Nadalje, često se koristi nacionalni politički sustav kao referentna točka za proučavanje političkog sustava EU-a što nameće njegov prioritet kao političkog referentnog okvira ali i daje netočno viđenje EU sustava koji svoj legitimitet, za razliku od nacionalne države, vuče iz dvije osnove – one članica EU kao i one građana EU.

Nekoliko kratkih sugestija za unapređenje izvođenja nastave o Europskoj uniji

S obzirom na sporost i kompleksnost sustavnog rješavanja problema edukacije o Europskoj uniji u školama, važno je u međuvremenu, dok taj proces traje, sugerirati najvažnije dimenzije na koje je potrebno obratiti pažnju tijekom provedbe nastave o Europskoj uniji. Iz tog razloga, niže navodim nekoliko praktičnih sugestija koje su se pokazale kao najkorisnije u dosadašnjem radu s nastavnicima:

1. Živimo u svijetu i trenutku najveće inflacije informacijama koju smo do sada iskusili. Istovremeno živimo u svijetu u kojem su djeca i mladi, zahvaljujući razvoju

---

¹¹ Za razradu tema po stupnjevima obrazovanja vidjeti Smjernice za uključivanje edukacije o Europskoj uniji u hrvatski obrazovni sustav u izdanju Foruma za slobodu odgoja

¹² Berto Šalaj: «Političko obrazovanje i politička indoktrinacija» 2:1-2 *Političko obrazovanje* (2006) str. 47

tehnologije, sve češće jednako ako ne i više sposobni od nas, pronaći informacije koje su im potrebne. Iz tog razloga faktografska predavanja (primjerice koje države su koje godine ušle u Europsku uniju) u potpunosti gube smisao. **Ono što postaje zadaća (i izazov) nastavnika je pružiti kontekst**, uspostaviti filtere za dostupne informacije, motivirati učenike da ih potraže te osvijestiti i podučiti kritičan pristup informacijama.

2. Nastavno na prvu točku je i smanjeno vrijeme koncentracije kod današnjih učenika. Pokazalo se da je najkorisnije s učenicima raditi ovoliko kompleksno i široko područje kao što je Europska unija koristeći **induktivno podučavanje** - “slučajeve” primjene konteksta Europske unije na stvarnost u kojoj učenici sudjeluju te kroz takvo iskustvo educiranje o osnovnim sustavima, procedurama i vrijednostima Europske unije. Izvrstan primjer ovakvog pristupa je projekt u Italiji koji je učenicima omogućio da analiziraju učinak korištenja EU fondova u vlastitoj zajednici, da interaktivno i uz pomoć najnovijih tehnologija sami otkriju kako i da li EU mijenja njihov svijet te da s dobivenim informacijama i sami utječu na svijet oko sebe.¹³

3. Veliki broj organizacija i institucija okuplja stručnjake koji se svakodnevno bave Europskom unijom i članstvom Republike Hrvatske u njoj. Ti **stručnjaci**, kao primjerice diplomati Ministarstva vanjskih poslova, djelatnici EU institucija, zastupnici RH u Europskom parlamentu te osoblje njihovih ureda, djelatnici Predstavništva Europske Komisije u Republici Hrvatskoj, niz institucija i nevladinih organizacija koje provode EU projekte itd. su vrlo često spremni održati predavanje ili ponuditi svoju stručnu pomoć u procesu edukacije te njihovo iskustvo, stavljeno u kontekst od strane nastavnika, može biti vrlo vrijedan i zanimljiv doprinos nastavi

4. Jedan od najzahtjevnijih, najzapostavljenijih, ali kao što svi nastavnici znaju i najvažnijih segmenata podučavanja je upravo **metodologija**. Ona svakako ovisi o broju, dobi i predznanju sudionika/učenika međutim kao preduvjet mora sadržavati samokritičnost, te kritičnost prema dostupnim informacijama. Mora biti uključiva, otvorena i interaktivna jer se aktivno građanstvo pa tako i europsko građanstvo prenosi metodologijom jednako kao i sadržajem predavanja.

5. Uzaludno je pretendirati na neutralni pristup u podučavanju tema u području politike. Ono što je, po mom mišljenju najkorisnije je **osvijestiti ali i obrazložiti vlastiti stav** kako bi ga sudionici/učenici mogli detektirati u daljnjem radu, a što će značajno bolje činiti od nas samih. Također, korisno je sudionicima/učenicima izložiti i čitav kontinuum političkih

---

¹³ <http://www.ascuoladiopencoesione.it/about-opencoesione-school/>

stavova u ovom području, kako bi imali kontekst za kritičku ocjenu onoga što će o Europskoj uniji saznati ili s čime će se susretati. U tom smislu pokazalo se zanimljivim i korisnim, korištenje izjava, videa različitih političara u Republici Hrvatskoj ali i šire u Europskoj uniji o određenim EU temama te analiza i rasprava o njihovim stavovima. To istovremeno osnažuje učenike da izraze vlastiti stav, da poštuju raznolikost političkih uvjerenja ali i da osvijeste kontinuum raznih vrijednosti i stavova koji postoje o Europskoj uniji.

Literatura:

- Bajkuša, Mario i Puhovski, Tamara: Smjernice za uvođenje edukacije o Europskoj uniji u hrvatski obrazovni sustav; Forum za slobodu odgoja, Zagreb, 2010.
- COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT: Improving the Quality of Teacher Education, 3.8. 2007
- Doolan, Karin «Uloga školskog političkog obrazovanja u razvoju demokratskog građanstva: primjer engleske» 1:2 Političko obrazovanje (2005) 120-133
- Durand, Jean-Benoit: Europa malim koracima, Školska knjiga, Zagreb 2004.
- Gall, Kralj, Slunjski: Geografija 4 – udžbenik za četvrti razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb 2011.
- Gall, Matas: Geografija 3 – udžbenik za treći razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb 2010.
- Gilbert, Mark: Narrating the Process: questioning the Progressive Story of European integration; 46:3 Journal of Common Market Studies, 641-662
- Grazino, Paolo and Vink, Maarten P.: Europeanization – New Research Agendas; Pelgrave, Macmillian, 2008.
- Guerria, Roberta: Europe – History, ideas, ideologies; Hoddere Arnold Publication, 2003.
- Hartley, Emma: 50 činjenica koje treba znati o Europi, Naklada Ljevak, Zagreb 2007.
- Hofbauer, Hanes: Proširenje EU na Istok; Filip Višnjić, Beograd 2004.
- Hyllseth, Indset and Kostovska, Priručnik o Europskoj uniji za državne službenike u Republici Hrvatskoj; Ministarstvo vnajskih i europskih, Zagreb, 2006.
- Klemenčić, Eva: Što znači edukacija za demokraciju u suvremenoj školi?; 2:1-2 Političko obrazovanje (2006) 1-14
- Leppee, Petra: Obrazovanje mladih za europsku uniju: uloga ministarstva europskih integracija Republike Hrvatske; 1:1, Političko obrazovanje (2005) 96-103

- Padgen, Anthony (ed.), *The Idea of Europe*; Cambridge University Press, 2006.
- Puhovski, Tamara: *Priručnik za nastavnike: Europska unija i kako podučavati o njoj*, Forum za slobodu odgoja, 2010.
- Rosić, Vladimir (ed), *Odnos pedagoške teorije i pedagoške prakse*; Filozofski fakultet, Rijeka, 2002.
- Šalaj, Berto: *Političko obrazovanje i politička indoktrinacija*; 2:1-2 *Političko obrazovanje* (2006) 43-52
- Šalaj, Berto: *Političko obrazovanje u školama: nepotrebna politizacija obrazovanja ili važan uvjet demokracije?*; XLII:2 *Politička misao* (2005) 77-100
- Šalaj, Berto: *Socijalni kapital, demokratsko građanstvo i inkluzivna obrazovna politika*; 1:4 *Političko obrazovanje* (2005) 200-210.
- Samarđija, Višnja, *Europska unija i Hrvatska*; Institut za razvoj i međunarodne odnose IRMO, Zagreb, 1994
- Sardoč, Mitja *Suvremeni izazovi građanskog odgoja : teorije, politike i koncepti*; (2005) 1:1 *Političko obrazovanje*,34-53
- Šimić, Dražen: *Europska Unija – danas i sutra*; Meridijani, Samobor 2002.
- Vujčić, Vladimir: *Političko obrazovanje i modeli demokracije*; XLII:2 *Politička misao*, (2005) 55-75
- Vujčić, Vladimir: *Političko obrazovanje i Rawlsova koncepcija osobe i društvene kooperacije*; XL:1 *Politička misao* (2003) 16-32
- Walkenhorst, Heiko: *Europa u njemačkom srednjoškolskom i visokom obrazovanju*; 1:1 *Političko obrazovanje* (2005) 54-66
- Weidenfeld, Wessels: *Europa od A do Ž; Zakalda Konrad Adenauer u suradnji s Ministarstvom vanjskih poslova i europskih integracija*, Zagreb, 2005.
- *Zbirka nastavnih priprema za Edukaciju o Europskoj uniji*; Forum za slobodu odgoja, 2010.